



Avrupa Güvenliğinde NATO-PESCO İlişkileri: İş Birliği Mi İkilem Mi? Hilal ZORBA BAYRAKTAR*

Özet

Uzun yıllar süren birçok savaşın ve nihayetinde I. ve II. Dünya Savaşları'nın sonucunda Avrupa'da güvenliğin sağlanmasına yönelik bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Başlarda buradaki temel motivasyon Avrupa ülkeleri arasında ve Avrupa kıtasında bir daha savaşmamayı sağlayacak olan bir formül oluşturma isteğidir. Bu nedenle önceleri ekonomik bir birlik olarak düşünülen ancak daha derin iş birliklerini de içerisinde barındıran Avrupa Birliği (AB) mekanizması oluşturulmuştur. Her ne kadar ülkeler arasındaki ekonomik iş birliği kendi aralarında savaşmalarını engelse de; Birliğin dışından kaynaklanan tehditler hala bir problem olarak görülmektedir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin liderliği altındaki Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) uzun yıllar Avrupa güvenliğinin temel aktörlerinden biri olmuş ve bu konuda sahip olduğu ayrıcalıklı konumu korumaya devam etmiştir. Bugün gelinen noktada Avrupa güvenliği için "yeni tehditler" nelerdir? Bu tehditlerle başa çıkma noktasında 2030 NATO Stratejik Konseptiyle uyumlu olarak Avrupa güvenliğinde NATO'nun rolü ve Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO)'nin yarattığı yeni durum analiz edilmiştir. Bu doğrultuda Avrupa'da güvenliği sağlamak için NATO-PESCO mekanizmaları arasında bir iş birliği yapılabilir mi? sorusuna yanıt aranmıştır. Sonuçta, Avrupa güvenliğinde NATO'nun aktif olarak yer almaya devam edeceği, yeni oluşturulan mekanizmaların ise yalnızca politika yapımı konusunda ve NATO'yu destekleyici olarak rol alabileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Güvenliği, NATO, PESCO, 2030 NATO Stratejik Konsepti ve Yeni Güvenlik Algısı

NATO-PESCO Relations in European Security: Cooperation or Dilemma?

Abstract

As a result of many wars that lasted for many years and eventually World Wars I and II, a need for security in Europe emerged. In the beginning, the main motivation here is the desire to create a formula that will ensure no more war between European countries and on the European continent. For this reason, the European Union (EU) mechanism, which was previously thought as an economic union but also includes deeper cooperation, has been established. Although the economic cooperation between the countries prevents them from fighting among themselves; threats originating from outside the Union are still seen as a problem. For this reason, the North Atlantic Treaty Organization (NATO) under the leadership of the United States of America (USA) has been one of the main actors of European security for many years and has continued to maintain its privileged position in this regard. At the point reached today, what are the "new threats" for European security? At the point of coping with these threats, the role of NATO in European security and the new situation created by the Persistent Structured Cooperation (PESCO) in line with the 2030 NATO Strategic Concept have been analyzed. In this direction, can a cooperation be made between NATO-PESCO mechanisms to ensure security in Europe? sought for an answer to the question. As a result, it has been seen that NATO will continue to take an active role in European security, and the newly created mechanisms can only play a role in policy making and as a supporter for NATO.

Keywords: European Security, NATO, PESCO, 2030 NATO Strategic Concept and New Security Perception.

* Öğr. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde / Türkiye, e-mail: hilalzorba@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-4401-2532>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Zorba Bayraktar, H. (2023). Avrupa Güvenliğinde NATO-PESCO İlişkileri: İş Birliği Mi İkilem Mi?. *Küllüye*, 4(2), 125-147. DOI: 10.48139/aybukulluye.1318662.

Makale Bilgisi / Article Information:

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
22 Haziran 2023	23 Ağustos 2023	Araştırma Makalesi	125-147
22 June 2023	23 August 2023	Research Article	

Extended Abstract

In the international system, where threat and danger situations, which are directly related to the concept of security, are in constant change, major wars have caused nation-states to desire a safer and conflict-free world. Especially for the European continent, which was devastated after World War I and World War II, security became one of the priority issues.

After the World Wars, countries that wanted to ensure that European countries would not go to war again took many initiatives in this regard. At first, the threat came from other states, but over time it diversified and non-state actors and, moreover, events outside the European continent could also emerge as threats. For this reason, European countries have spent a special effort to ensure security in Europe. The initiatives, which were initially formed only among European countries, became globalized due to the Soviet threat, especially during the Cold War, and NATO eventually became the primary actor in European security. NATO, of which European countries are members, has had a structure that has acted mostly under the guidance of the United States. For this reason, European countries have taken some steps to establish their own defence organizations and armies. Unfortunately, these initiatives have not been sustainable, both for economic reasons and because of NATO's position in European security.

In today's conditions, it does not seem possible and logical to create an alternative organization to NATO. However, it is clear that there is a need for an organization that can work in close cooperation with NATO and become a part of it when the time comes. Therefore, it is very important to establish PESCO and to increase its functionality. PESCO, a new mechanism created by the Lisbon Treaty, has emerged recently and has a project-based and modular structure. PESCO has taken its place as a new European initiative in European security as a rival to NATO according to some experts and as a complementary structure according to others. This study analyzes the reflection of the PESCO-NATO relationship on European security. It seeks to answer the question of whether these two security-related mechanisms function in a mutually supportive or mutually obstructive manner. Unlike other studies, the main tasks set out in NATO's 2030 Strategic Concept are also evaluated here, and thus, the role of NATO in European security in the next decade and the extent of its relations with PESCO are analyzed. What are the new threats to European security, especially given the changing understanding of security in the post-Cold War era? Is NATO adequately equipped to deal with these new threats? or is a cooperation with PESCO thought to be more beneficial in terms of ensuring Europe's security? The answers to these questions will provide a detailed understanding of the subject this study investigates.

The study firstly examines Europe's security perception in the XXI century and explains the changing threats, especially in comparison with the Cold War period. The new security threats, which have become hybrid in the post-Cold War period, and of course the methods of dealing with them have changed over time. In order to explain Europe's changing perception of security, public opinion surveys conducted by the EU under the name of 'Eurobarometer' were utilized. Secondly, the formation of the Common Security and Defence Policy (CSDP), one of the most important initiatives of European security, and the steps taken so far for European security are discussed. Thirdly, NATO's place in European security is discussed and

Küllige

Cilt/Volume: 4 • Sayı/Issue: 2 • 2023

NATO's 2030 Strategic Concept is used to make sense of NATO's level of engagement with European security and its reactions to new security threats that are constantly changing in the international system. Finally, the formation of PESCO, its current status and its relations with NATO are discussed and an assessment is made on the future of NATO-PESCO relations, which is the focus of this study.

As a result of this study, it has been observed that the level of relationship between NATO and PESCO is mutually supportive and complementary, and that the existence of PESCO in particular serves to ensure burden sharing within NATO. Nevertheless, PESCO has yet to prove itself in the area of European security. There are still doubts about how effective PESCO, a new initiative with parallel objectives to NATO, will be. These include the lack of binding commitments, uncertainties regarding the participation of third countries in the projects and, most importantly, the lack of clear concrete objectives. Therefore, given the recent crises over Russia, the EU's relationship with NATO is more important than ever for European security. As a consequence of this situation, it is believed that increased bilateral cooperation between PESCO and NATO will create a win-win situation for both sides.

Giriş

Avrupa kıtasında uzun yıllardır devam eden güç mücadelesi ve savaşlar, II. Dünya Savaşı ile birlikte nihayet sona ermiştir. Ancak II. Dünya Savaşı şimdiki kadar emsali görülmemiş bir yıkıma sebep olmuş ve Avrupa başkentlerinin birçoğu neredeyse yok olmuştur.

Milyonlarca insan acı içerisinde hayatını kaybederken, geri kalanlar göç etmek zorunda kalmış ve tarihe geçecek boyutta bir insan hareketliliği yaşanmıştır. Barışın tesisi için daha savaş bitmeden başlayan görüşmeler ve bir dizi konferansın (Moskova, Tahran, Dumbarton Oaks, Yalta ve Postdam) sonunda, Avrupalı ülkeler bir daha Avrupa kıtasında herhangi bir savaş ya da çatışma yaşanmaması için önlemler almaya başlamıştır. Aslında I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında barışın tesisi için 28 Nisan 1919'da Milletler Cemiyeti kurulmuş ancak bu oluşumun başarılı olamadığı II. Dünya Savaşı'nın da çıkmasıyla görülmüştür. Savaş sonrasında yalnızca iki devlet (ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) ayakta kalabilmiş ve uluslararası sistem çok kutuplu yapısını kaybederek iki kutuplu hale dönüşmüştür. Yıkıcı savaşlar sonrasında bütün sorunların dondurulduğu bir dönem başlamış ve Sovyetler Birliği (SSCB) yıkılana kadar (1990) Soğuk Savaş olarak adlandırılan bir süreç yaşanmıştır. Bu dönemde Avrupa kıtasında sıcak bir çatışma ya da savaş olmamış, ancak buna karşılık Avrupa güvenliğine tehdit olabilecek bazı krizler (Berlin Ablukası, Kore Savaşı, Süveyş Kanalı Krizi, Berlin Duvarı Krizi, U-2 Casus Uçak Olayı ve Küba Krizi) yaşanmıştır.

Soğuk Savaş süreci aslında Avrupa'nın güvenliği için bir temel oluşturulmasına fırsat sağlamıştır. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşı'na giden süreçte yaşanan olaylardan ders çıkartmak ve o dönemde yapılan bazı hataların bir daha

Külliye

tekrarlanmaması için Avrupa devletleri hem karşılıklı iş birliği ve bağımlılığı arttırma hem de askeri ve savunma alanında yeni yapılar oluşturma yoluna gitmiştir. AB'nin ortaya çıkışı yine Avrupa'da bir birlik oluşturma ve birbirleriyle savaşmama anlayışının ürünüdür. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) adı altında oluşturulan bu birlik zamanla hukuki düzenlemelerin de desteğiyle bugünkü haline kavuşmuştur. Üstelik artık sadece ekonomik bir birlik değil, güvenlik konusunu da içeren daha kapsamlı bir yapı haline gelmiştir. Bu dönemde güvenlik ise, sadece devletlerin güvenliği olarak düşünülen ve askeri araçlarla sağlanan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ancak güvenlik kavramının nesnel bir tanımının yapılamayışı ve zamanla uluslararası sistemde yaşanan değişimlerin de bir yansıması olarak güvenlik kavramının anlamı ve alanı genişlemiştir. Aslında güvenlik kavramıyla yakından ilişkili tehdit, tehlike vb. kavramlarda yaşanan değişimler güvenlik kavramının değişimine zemin hazırlamıştır. Böylece devletlerin de güvenlik algıları değişmiş ve nihayetinde daha önceleri tehdit olarak görülmeyen konular artık güvenlik alanına dâhil edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa için öncelikli güvenlik problemi SSCB'nin genişlemesi ve komünizmin yayılması olarak görülmektedir. Savaştan oldukça derin yaralar alan Avrupa ülkeleri bu tehditle başa çıkabilmek için bir güç birliği yapmanın elzem olduğunu anlamış ve nihayetinde Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Ancak ABD ve Kanada'nın da güvenlik arayışları NATO'nun kurulmasına neden olmuş ve Avrupalı devletlerin de NATO'ya katılımı ile BAB işlevsiz hale gelmiştir. İşte bu nedenle Avrupa güvenliği için yegâne aktör uzun yıllar yalnızca NATO olmuş ve Avrupa'da bir ordu oluşturma fikri bir türlü hayata geçirilememiştir. Ancak başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri, Avrupa'nın güvenliğinden yalnızca Avrupalıların sorumlu olması gerektiğini düşünmektedir. Bu nedenle yıllardır pek çok girişimde (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası vb.) bulunulmuştur. Ancak Avrupa ülkelerinin çoğunun NATO üyesi oluşu, Avrupa'ya özgü yeni bir güvenlik yapılanmasının önündeki en büyük engel olarak varlığını devam ettirmektedir.

Lizbon Antlaşması'yla birlikte, Avrupa güvenliğinde Avrupalıların rolünü arttırmak, NATO dışında bir yapılanma oluşturmak ve bu yapıya AB üyesi olmayan ülkelerin de dönemsel bile olsa katılımını sağlamak amacıyla Daimî Yapılandırılmış İşbirliği (PESCO) oluşturulmuştur. Henüz yeni bir oluşum olan PESCO ile ilgili literatürde çok detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ancak yine de nasıl ortaya çıktığı, bu iş birliğine katılan ülkeler ve daha da önemlisi PESCO'nun işlevliğiyle ilgili bazı çalışmalar bulunmaktadır (Zandee, 2018; Petrenko, 2019). Bununla birlikte Avrupa güvenliği ve NATO'nun buradaki rolü ile ilgili literatürde çokça çalışma mevcuttur (DeMint, 2018; Helwig, 2018). Bunlardan birçoğu AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin Avrupa güvenliğine etkilerini ve operasyonlara katılımlarını tartışmaktadır (Schreer, 2019; Martill ve Sus, 2018; Aydın-Düzgüt,

2018). Bununla birlikte PESCO-NATO ilişkilerini inceleyen ve iki yapı arasındaki ilişkinin tamamlayıcı bir özelliğe sahip olup olmadığını tartışan çalışmalar (Almela, 2019; Biscop, 2020) da bulunmaktadır. PESCO, NATO ile uyum içerisinde yürütülecek bir proje olarak değerlendirilmiştir (Özen, 2018, s.152). Nitekim AB de, PESCO'nun NATO ile yarışmadığını vurgulamakta, burada amacın ulusal bir askeri kapasite oluşturmak olduğu belirtilmektedir (Helwig, 2018, s.3). Bu çalışmada, PESCO-NATO ilişkisinin Avrupa güvenliğine yansımaları analiz edilmiştir. Güvenlikle ilgili bu iki mekanizmanın birbirini destekleyici nitelikte mi yoksa birbirlerine engel teşkil edecek nitelikte mi işlev yürüttüğü sorusuna cevap aranmıştır. Diğer çalışmalardan farklı olarak burada NATO'nun 2030 Stratejik Konseptiyle ilgili belirlenen temel görevler de değerlendirmeye alınmış ve böylece önümüzdeki on yıl içerisinde Avrupa güvenliğinde NATO'nun rolü ve PESCO ile ilişkilerinin boyutu analiz edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik anlayışı düşünüldüğünde, Avrupa güvenliği için yeni tehditler nelerdir? Bu yeni tehditlerle baş etmek konusunda NATO yeterli donanımına sahip midir? Yoksa PESCO ile yapılacak bir iş birliğinin Avrupa'nın güvenliğini sağlamak noktasında daha mı faydalı olacağı düşünülmektedir? sorularına verilen cevaplar bu çalışmanın araştırdığı konunun detaylı bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada öncelikli olarak, XXI. yüzyılda Avrupa'nın güvenlik algısı ele alınmış, özellikle Soğuk Savaş dönemi ile kıyaslama yapılarak değişen tehditler açıklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde hibrit bir hale gelen yeni güvenlik tehditleri ve tabii ki bunlarla başa çıkma yöntemleri zamanla değişiklik göstermiştir. Avrupa'nın güvenlikle ilgili değişen algısını açıklayabilmek için AB tarafından 'Eurobarometer' adı altında yapılan kamuoyu araştırmalarından yararlanılmıştır. Bu araştırmalar belirli dönemlerde yapıldığından, bu çalışmada 2011-2020 yılları arasında yapılan araştırmaların sonuçları kullanılmıştır. İkinci olarak, Avrupa güvenliğinin önemli girişimlerinden olan Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP)'nin oluşumu ve bu zamana kadar Avrupa güvenliği için atılan adımlar ele alınmıştır. Üçüncü olarak, NATO'nun Avrupa güvenliğindeki yeri tartışılmış ve özellikle NATO'nun Avrupa güvenliği ile ilişki düzeyi ve uluslararası sistemde sürekli bir değişim gösteren yeni güvenlik tehditleriyle ilgili oluşturulan reaksiyonları anlamlandırabilmek için NATO'nun 2030 Stratejik Konseptinden faydalanılmıştır. Son olarak ise, PESCO'nun oluşumu, güncel durumu ve NATO ile ilişkileri ele alınarak bu çalışmada üzerinde durduğumuz NATO-PESCO ilişkilerinin geleceği ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda NATO ve PESCO arasındaki ilişki düzeyinin birbirini destekleyen ve tamamlayıcı bir şekilde yürütüldüğü ve özellikle PESCO'nun varlığının NATO içerisindeki yük paylaşımının sağlanmasına hizmet ettiği görülmüştür. Buna rağmen PESCO, Avrupa güvenliği konusunda henüz kendisini ispat edebilmiş değildir. Bu nedenle son dönemde Rusya nedeniyle yaşanan krizleri düşündüğümüzde, AB'nin NATO ile kuracağı ilişki Avrupa güvenliği için her

zamankinden çok daha önemlidir. Bu durumun bir sonucu olarak, PESCO ve NATO arasındaki ikili iş birliğinin arttırılarak devam ettirilmesinin her iki taraf için de kazan-kazan durumu yaratacağı düşünülmektedir.

Avrupa Güvenlik Yönetişimi ve XXI. yy 'da Avrupa'nın Güvenlik Algısı

Nesnel olarak tanımlanması oldukça güç olan güvenlik kavramı zamana, mekâna ve kişiye göre değişiklik göstermektedir. Bunun en büyük nedeni güvenliğe tehdit olarak görülen durumların sürekli bir değişim içerisinde oluşu ve nihayetinde bir kişi için güvenlik problemi olarak görülebilen bir durumun başka bir kişi için güvenlik sorunu yaratmıyor oluşudur.

Her ne kadar nesnel bir tanımı olmasa da genel hatlarıyla bir güvenlik tanımı yapmak, çalışmada Avrupa güvenliği ile neyi kast ettiğimizi de anlamlandırmak açısından önemlidir. Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre güvenlik: “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet (<https://sozluk.gov.tr/>).” olarak tanımlanmaktadır. Kavramı ilk olarak ele alan araştırmacılardan birisi olan Arnold Wolfers, güvenliği objektif ve sübjektif olarak iki farklı şekilde ele almaktadır. Objektif güvenlik ile var olan bir tehdit ve tehlike durumu kast edilirken, sübjektif güvenlikle ise daha çok tehlike beklentisi ya da şüphesi kast edilmektedir (Wolfers, 1952, s.484). Böylece güvenlik hem soyut hem de somut olarak iki farklı şekilde değerlendirilmektedir. Güvenlik ile ilgili yapılan tanımlamalar ilk zamanlarda çoğunlukla devlet öznesi üzerinden gerçekleştirilirken, bazı düşünürler de birey üzerinden yola çıkarak tanımlamalar yapmıştır. Muhammed Ayoob güvenliği, bir devletin sahip olduğu değerlere, yapısına yönelik herhangi bir tehdit, tehlike olmaması olarak tanımlamıştır (Ayoob'dan aktaran Karabulut, 2015, s.9). İnsan güvenliği ise kavram olarak ilk kez 1994 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporunda “ilk olarak açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlere karşı güvende olmak belirtilirken; ikinci olarak evde, iş yerinde veya diğer topluluklarda yani günlük hayatta ortaya çıkabilecek ani ve zarar verici aksaklıklardan korunmak” şeklinde tanımlanmıştır (UNDP, 1994:23). Güvenlik kavramıyla ilgili yapılan farklı tanımlar bulunmasına rağmen, güvenlikle ilgili diğer kavramlar (tehlike, tehdit, çatışma, caydırma, şiddet, emniyet ve savunma) ortak bir paydada buluşmayı sağlamaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'ın bitişine kadar uluslararası ilişkilerde uzun bir dönem hâkim olan realist yaklaşımlar güvenliği devletlerin güvenliği perspektifinden ele almış ve güvende olmak için askeri anlamda güçlü olmak ya da bu askeri gücü sağlayacak olan ekonomik güce sahip olmak gerektiğini belirtmişlerdir. Bu dönemde tehlike ve tehdit yalnızca diğer devletlerden gelecek diye düşünüldüğünden bu dönemdeki güvenlik anlayışı ‘geleneksel güvenlik anlayışı’ olarak isimlendirilmiştir (Smith, 2020, ss. 47-62). Ancak Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru uluslararası sistemde yaşanan değişim ve dönüşümlerin de bir sonucu olarak güvenlik alanı için yeni diyebileceğimiz birçok farklı tehdit ortaya

çıkmaya başlamıştır. Bu durum geleneksel tehditlerle bir araya geldiğinden bunlarla başa çıkabilmek için hibrit yöntemler geliştirmek gerekmiştir, çünkü sadece geleneksel yani askeri yöntemlerle bertaraf edilemeyecek yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerde liberal düşünürlerin daha baskın hale gelmeye başlamasıyla birlikte, bu dönemdeki güvenlik anlayışı “yeni güvenlik anlayışı” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Böylece güvenlik denildiğinde artık sadece devlet değil, devlet dışı aktörlerin, uluslararası örgütlerin ve bireylerin de güvenliği söz konusu olmuştur.

Güvenlik kavramının uluslararası ilişkilerde izlediği tarihsel süreç düşünüldüğünde, Avrupa’da güvenlik konusunun ortaya çıkışı ve Avrupa ülkelerinin güvenlik algılarının kitlesel olaylarla birlikte değiştiği ve şekillendiği görülmektedir. Bu konuda verilebilecek en iyi örnekler II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, 11 Eylül Olayları ve son olarak Arap Baharı sonrası ortaya çıkan kitlesel göç hareketleri olabilir. Bu nedenle Avrupa’da güvenlikle ilgili ilk yapısal oluşumlar da yine II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulmaya başlanmıştır. Uluslararası sistemin iki kutuplu bir hale gelişi ve burada Almanya’nın nasıl konumlandırılacağı ilk sorunlardan biri olurken; ABD statükoyu, SSCB ise statüko karşıtı görüşleri savunan bir kutup olarak diğer devletleri etrafında toplamaya çalışmaktadır (Tangör, 2009, s.23). Bu kutuplaşma oldukça yıkıcı bir savaştan çıkan Batı Avrupa ülkelerinin Doğu Bloğu’nu Almanya ile birlikte yeni bir tehdit olarak konumlandırmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda ilk olarak İngiltere ile Fransa arasında savunma ve güvenlik için 1947 yılında Dunkerque Antlaşması imzalanmıştır (Çakmak, 2011, s.19). Daha sonra uluslararası arenada yaşanan bazı gelişmeler (Çekoslovakya darbesi vb.) 1948 yılında İngiltere, Belçika, Hollanda, Fransa ve Lüksemburg arasında Brüksel Antlaşması’nın yapılmasına ve nihayetinde Brüksel Antlaşması Örgütü’nün kurulmasına neden olmuştur (Tangör, 2009, s.25). Bu dönemde ABD, Avrupa’nın güvenliğiyle ilgili konulara mümkün olduğunca karışmamak üzerine bir politika izlerken, Avrupa ülkelerinin kendi güvenlikleri için attıkları adımları memnuniyetle karşılamakta ve desteklemektedir. Ancak ne yazık ki güvenlik adına atılan bu adımlar karşı blokta bir tehdit unsuru oluşturmuş ve literatürde ‘güvenlik ikilemi’ olarak adlandırdığımız durumun yaşanmasına neden olmuştur. Brüksel Antlaşması Örgütü’nün kurulmasından hemen sonra SSCB’nin Batı Berlin’i kuşatmaya başlaması ve bu durumun Batı Avrupa’da güvenlikle ilgili yapılanmayı hızlandırması bu durumun en somut örneği olarak gösterilebilir.

AKÇT adı altında temelleri atılan AB’nin, o dönemde ekonomik saiklerle kurulduğu düşünülse de aslında Avrupa bütünleşmesi güvenlik yönü de olan bir sürecin başlamasını sağlamıştır (Tangör, 2010, s.13). Avrupa’da birlik savunucularına cesaret veren bu oluşum, Fransa öncülüğünde Avrupa Savunma Topluluğu (AST)’nu oluşturan ‘Pleven Planı’nın ortaya koyulmasını sağlamıştır (Yiğittepe, 2017, s.111). Burada daha önce Winston Churchill tarafından önerilen

ve Jean Monnet tarafından şekillendirilen ‘Avrupa Ordusu’ oluşturulması hususundaki proje ortaya koyulmuştur (Tangör, 2009, s. 35-36). Benelüks ülkeleri, Batı Almanya, İtalya ve Fransa tarafından 1952 yılında Paris’te imzalanan AST antlaşmasının yürürlüğe girmesi, imzacı devletlerin parlamentolarından çıkacak kararlar gerçekleşecekken Fransa parlamentosu bu antlaşmayı onaylamamıştır. Bu nedenle, Avrupa ordusuyla ilgili girişimler yarım kalmış ve AST yürürlüğe girememiştir. Brüksel Antlaşması’nın metinleri revize edilerek 1954 yılında Paris Antlaşması’yla BAB kurulmuştur (Aydın Yılmaz, 2013, s.3). Amaç Almanya’nın kontrol altında tutularak tekrar Avrupa için tehdit yaratacak şekilde silahlanmasını önlemek ve Doğu Bloğundan gelmesi muhtemel tehditlere karşı bir birlik oluşturmaktır. Ancak yeterli askeri teçhizata sahip olmayan BAB, ABD’nin desteğini arkasına almak zorunda kalmış ve nihayetinde bu durum ABD önderliğinde NATO’nun Avrupa güvenliğine müdahil olmasına giden yolu açmıştır. Bu durum BAB’ın NATO’nun faaliyetlerini destekleyici bir rol üstlenmesine neden olurken, BAB’ın etkinliğinin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde NATO’nun tehdit olarak konumlandığı ‘komünizm ve Sovyet yayılcılığı’ Avrupa için de tehdit olarak görülmüş ve güvenlik anlayışı da bu minvalde şekillenmiştir. Çünkü artık NATO ve BAB birlikte hareket eder hale gelmiştir.

Soğuk Savaş süresince devam eden Sovyet tehdidi, Avrupa güvenliğini uzunca bir dönem şekillendiren ana unsur olmuşken, SSCB’nin yıkılışıyla yeni güvenlik tehditleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa kıtasında uzun süredir yok sayılan ve dondurulan sorunlar SSCB’nin yıkılmasıyla özellikle Doğu Avrupa’da kendini göstermeye başlamıştır. Bağımsızlığını yeni kazanmaya başlayan devletlerle birlikte Avrupa’da güvenlik için en büyük sorun ‘etnik çatışmalar’ olarak kendisini göstermiştir. Ancak Avrupa güvenliğine yönelik tehditleri dönemsel olarak sınıflandıran aşağıdaki tablo, Avrupa’nın değişen güvenlik algısını anlayabilmek için oldukça önemlidir.

Tablo 1. Avrupa’da Dönemsel Olarak Güvenliği Tehdit Eden Olaylar ve Düşünceler

II. Dünya Savaşı Öncesi Dönem	II. Dünya Savaşı -Soğuk Savaş Arası Dönem	Soğuk Savaş Sonrası Dönem	11 Eylül 2001 Sonrası Dönem	Arap Baharı Sonrası Dönem
Adolf Hitlerin Felsefesi (Hayat Sahası, Irkçılık, Büyük Saha ve Stratejik Savunma), Almanya’nın Silahlanması, Ülkeler arasındaki ikili çatışmalar ve anlaşmazlıklar	SSCB, Almanya Komünizm tehdidi. Berlin Ablukası, Kore Savaşı, Süveyş Kanalı Krizi, Berlin Duvarı, U-2 Olayı, Küba Krizi	Etnik Çatışmalar, Milliyetçilik Akımı. Bosna-Hersek, Makedonya, Kosova Krizi. Nükleer Kazalar, Nükleer Silahlar ve Kitle İmha Silahları.	Uluslararası Terörizm. Toprak ve Atmosfer Kirliliği. Küresel Isınma. İklim Değişikliği. İnsan Hakları, Uyuşturucu Kaçakçılığı, Nükleer Silahlar, Dini Fanatizm.	Kitlemel Göç Hareketleri, Terörizm, Dini Fanatizm, İklim Krizi, Ekonomik Kriz, Sağlıkla İlgili Endişeler, Siber Güvenlik, Uluslararası Çatışmalar.

Kaynak: Çakmak, 2007’deki bilgilerden derlenmiştir.

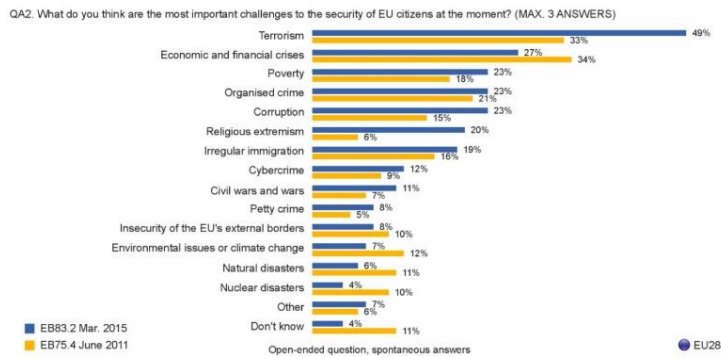
Külliye

Cilt/Volume: 4 • Sayı/Issue: 2 • 2023

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere başlarda direkt devletlerle ilgili olarak ortaya çıkan güvenlik kaygıları zamanla daha bireyselleşmiş ve sağlık, ekonomi, siyaset, çevre vb. pek çok yeni alan artık güvenlik alanında etki yaratan konu başlıkları olmaya başlamıştır. Burada hem uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmelerin etkisi bulunmakta hem de Avrupa güvenliğinden sorumlu ana aktörlerden biri olan NATO ve dolayısıyla ABD'nin tehdit algılarının etkileri bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere SSCB yıkılana kadar Avrupa komünizm ve Sovyet tehdidine göre güvenlik politikalarını şekillendirmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası en kritik konu yeni bağımsız olan devletlerde ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve bunun sonucunda yaşanan etnik temelli çatışmalar olmuştur. NATO ile uyumlu bir güvenlik politikası izleyen Avrupa, Soğuk Savaş sonrasında süper güç olarak ortaya çıkan ABD'nin de etkisi altında kalmıştır. Bu nedenle, ABD'de yaşanan 11 Eylül terör olayları ve sonrasında radikal dini gruplara yönelik başlatılan 'önleyici savaş' anlayışı Avrupa'yı da derinden etkilemiştir. ABD gibi süper güç bir devletin bile önleyemediği bir saldırı, Avrupa'nın içe kapanmasına ve yeniden devlet güvenliğini önceleyen politikalar izlemesine neden olmuştur.

Uluslararası sistemi derinden etkileyen olaylar hem uluslararası örgütlerin hem de devletlerin dış politika ve güvenlik anlayışlarının değişim göstermesini beraberinde getirmektedir. AB ülkelerinin ve vatandaşlarının güvenlikle ilgili endişelerini düzenli olarak ölçümlemek üzere Avrupa Komisyonu tarafından bazı çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri olan Eurobarometer'in 2011, 2015, 2017, 2018 ve son olarak 2020 raporları Avrupa vatandaşlarının güncel tehdit algılarını anlamamızı sağlayacaktır. Aşağıdaki tabloda AB vatandaşlarına güvenlikle ilgili en önemli problem nedir sorusu sorulmuştur.

Şekil 1. AB Vatandaşlarının Güvenliğe Yönelik Gördüğü En Önemli Üç Tehdit (2011/2015)



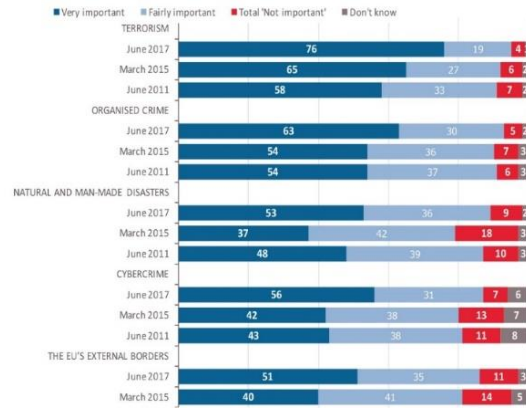
Kaynak: Special Eurobarometer 432, 2015, s.6

2011 ve 2015 yıllarında AB vatandaşlarının güvenlikle ilgili endişelerini belirlemek üzere sorulan bu soruyla, değişkenlik gösteren güvenlik algıları ortaya çıkmaktadır. 2011 yılında en büyük problem ekonomik ve finansal kriz olarak gözlemlenirken, 2015 yılında terörizm en önemli güvenlik sorunu olarak belirtilmiştir. Terör ile ilgili endişelerin bu denli artışında muhtemelen bazı Avrupa

Başkentlerinde radikal kesimler tarafından düzenlenen terör saldırılarının etkisi bulunmaktadır.

AB'nin iç güvenliğine yönelik zorlukların önem derecelerinin sorgulandığı 2011, 2015 ve 2017 yıllarıyla ilgili aşağıdaki tabloda 2011 yılından 2017 yılına kadar belirtilen belli başlı zorlukların (terör, organize suç, doğal ve insan kaynaklı felaketler, siber suç ve AB'nin dış sınırları) hepsinin önem derecesinde artış olduğu gözlemlenmektedir. Ancak şüphesiz ki en büyük artışın terörle ilgili endişelerde olduğu rahatlıkla söylenebilir.

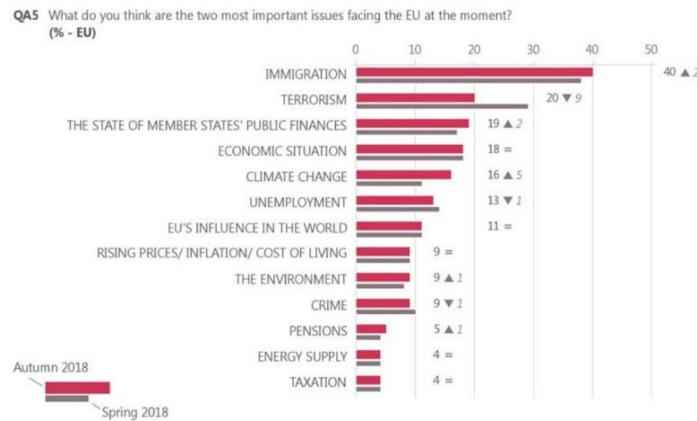
Şekil 2. Aşağıdaki Kamu Güvenliğiyle İlgili Durumlara Ne Kadar Katılıyorsunuz?



Kaynak: *Special Eurobarometer 464b*, 2017, s.3

2011 yılından 2018 yılına kadar AB vatandaşları için güvenlikle ilgili en önemli konu terör olmuştur. Ancak aşağıdaki tabloda 2018 yılında yapılan kamuoyu yoklaması sonucunda göç konusunun terörle ilgili endişelerin önüne geçtiği görülmektedir.

Şekil 3. AB'nin şu anda Karşılaştığı En Önemli İki Sorun Nedir?



Kaynak: *Standard Eurobarometer 90*, 2018, s.28

Göçle ilgili endişeleri terör konusunun takip ediyor oluşu ise hem İslamofobi hem de yabancı düşmanlığı ile açıklanabilir. Çünkü AB ülkeleri genelde az gelişmiş ülkelerden göç almakta ve bu göçmen kitlesinin büyük bir kısmı ise Müslümanlardan oluşmaktadır. Buna ek olarak son dönemde yaşanan terör

olaylarının faileri genellikle göçmenler ya da radikal dinci grupların üyeleri olarak tespit edilmiştir. Şüphesiz ki bu durum istemsiz bir önyargının oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

Avrupa’da güvenlikle ilgili yapılan çalışmalarda tehditlerin somut, insan ya da devlet kaynaklı problemler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak 2020 yılında yapılan araştırma şimdiye kadar Avrupa’nın güvenlik konuları arasına hiç girmemiş olan ‘sağlık’ konusunun güvenlikle ilgili güncel en önemli konu olduğunu ortaya koymuştur. Covid-19 ile sağlık alanında yaşanan kriz yalnızca AB ülkeleri için değil, bütün dünya ülkeleri için birinci sıraya yerleşen bir güvenlik alanı olarak ortaya çıkmıştır. Covid-19 öncesi ve sonrası güvenlik üzerine yapılan araştırmada Fransa, Almanya ve Amerika’nın güvenlikle ilgili endişe düzeyleri ölçülmüştür. Buna göre, covid-19 öncesinde Fransa ve ABD için terörizm en önemli konuyken, Almanya için iklim değişikliği güvenlikle ilgili en önemli sorun olarak belirlenmiştir. Ancak covid-19 sonrasında bu değerlerde radikal diyebileceğimiz bir değişim olmuş ve her üç ülke de sağlık krizini en büyük güvenlik problemi olarak belirtmeye başlamıştır (The German Marshall Fund of the United States, 2020).

Sonuç olarak, Avrupa’nın güvenlik politikaları hem uluslararası sistemde yaşanan önemli olaylardan hem de Avrupa güvenliği için oldukça önemli bir örgüt olan NATO’dan ve dolayısıyla ABD’nin dış politika ve güvenlik anlayışından etkilenmektedir. Böylece statik bir yapıya sahip olan güvenlik alanının, sürekli bir dönüşüm içerisinde olduğu görülmüştür. Daha önceleri tehdit olan unsurlar artık tehdit olarak görülmezken, XXI. yüzyılda düzensiz göç, iklim değişikliği ve sağlık gibi konular da yeni güvenlik tehditleri olarak ortaya çıkmış ve bunlarla baş edebilmek için de güvenlik politikaları sürekli olarak güncellenmek zorunda kalmıştır. Nihayetinde tehditler geleneksel olmadığından, bunlarla başa çıkmak için de yeni ve hibrit yöntemler gerekeceği aşikârdır.

Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Oluşumu

Soğuk Savaş sürecinde Avrupa güvenliğiyle ilgili yeni bir oluşum için pek çok girişimde bulunulmuştur. Ancak ne yazık ki hem uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı hem de II. Dünya Savaşı’ndan çıkan Avrupalı ülkelerin buna hazır olmayışı BAB ve AST’nin işlevsiz kalmasıyla görülmüştür.

Avrupalı devletler bütün olumsuzluklara rağmen Avrupa’nın güvenliğini kendi başlarına sağlayabilmek için yeni girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. 1970 yılında Avrupa Topluluğu üyesi olan devletlerin dışişleri bakanlarının teklifi sonucunda Davignon Raporuyla birlikte Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) ilan edilmiş ve 1973 yılında da Avrupa Haberleşme Ağı kurulmuştur (Tangör, 2010, s.34). ASİ, ancak Soğuk Savaş’ın son dönemlerinde etkili bir çalışma gösterebilmiştir. Hükümetlerarası bir özelliğe sahip oluşu, Topluluk çerçevesi dışında kalmasını sağladığından diğer oluşumlardan farklı bir yapıya sahiptir. 1981 tarihli Londra

Raporu ‘güvenlik’ alanının ASI’nin alanına dâhil edilmesini sağlamıştır. 1983 tarihli Stuttgart Bildirisi ise güvenliğin daha çok ekonomik ve siyasi alanlarıyla ilgilendiğini, bununla birlikte askeri yönünün kapsam dışı bırakıldığını ortaya koymuştur (Tangör, 2009, ss. 61-63). Soğuk Savaş’ın sonlarına gelirken BAB’ın yeniden işlevlendirilip, canlandırılması gerektiği gündem olmuş ve böylece 1984 yılında Roma Deklarasyonu yayınlanarak BAB faal hale getirilmiştir. Bu tarihten sonra Avrupa güvenliğini sağlamak için askeri iş birlikleri konuşulmaya başlanmıştır.

Avrupa’da güvenlik topluluğunun ortaya çıkmasında AB’nin büyük etkisi bulunmaktadır. Özellikle Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP)’na giden yolda 1992 tarihinde imzalanan, AB Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması ayrı bir öneme sahip olmuştur. Maastricht Antlaşması ile AB üç sütunlu bir yapıya kavuşmuş ve bu sütunlardan birini Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturmuştur (Tangör, 2010, s.36). 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması, dış politika ve güvenlik alanında hem ortak eylem hem de BAB’ın canlandırılması hususunda yenilikler getirmiştir. Buna ek olarak ODGP, AB üyesi ülkelerin dış politika ile ilgili karar verme aşamalarında uyumlu bir süreç izlemelerini sağlamaktadır. İleride savunmayla ilgili bir yapılanmanın da oluşturulması amacını taşıyan ODGP, AB içerisinde ilk kez askeri konuların tartışılmasını sağlamıştır (Tangör, 2009, s.83). Özerk bir yapı olarak varlığını koruyan BAB ise, yeni görevler üstlenerek AB’nin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Böylece 1992 tarihli ‘Petersberg Görevleri’ kapsamında BAB, AB’nin savunma ayağı haline gelmiş ve bu faaliyetleri NATO çerçevesinde gerçekleştirmesine karar verilmiştir.

Maastricht Antlaşması ile oluşturulan ODGP, 1997’de imzalanan Amsterdam Antlaşmasıyla yeniden düzenlenmiştir (Çakmak, 2007, ss. 186-187). Burada en çok üzerinde durulan husus BAB’ın kurumsal kimliğini kaybedecek şekilde AB mekanizmasının içerisine dâhil edilmesi ve AB tarafından alınacak olan kararları uygulaması olmuştur. Bu doğrultuda BAB’ın AB’nin ayrılmaz bir parçası olduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Ancak Avrupa’nın savunma ve güvenlik konusundaki bu girişimleri, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda patlak veren etnik krizlerle baş etmek hususunda beklenen performansı gösterememiş ve bu nedenle ODGP’nin geleceği tartışma konusu olmuştur. Bu durumun arkasında yatan en büyük neden şüphesiz ki AB üyesi ülkelerin NATO içerisindeki varlıkları nedeniyle, ODGP’ye gereken önemi vermemiş olmalarıdır. Ancak NATO’daki asıl yükü çekenin ABD olduğu da unutulmamalıdır. Avrupa ülkelerinin bu krizler karşısındaki durumu, Avrupa güvenliğinde Avrupalıların rolünü arttırmak isteyen İngiltere ve Fransa’ya harekete geçirmiştir. Bu doğrultuda 1998 yılında St. Malo’da ODGP içerisinde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) oluşturulmuş ve böylece Avrupalı ülkelerin güvenlik ve savunma alanında söz sahibi olma hususunda ne kadar kararlı oldukları ortaya çıkmıştır (Tangör, 2010, ss. 42-43). ABD, Avrupalı müttefiklerinin

daha fazla sorumluluk alması ve özellikle NATO içerisinde yük paylaşımına dayalı bir tutum izlemelerini istediğinden AGSK'nin oluşturulmasını memnuniyetle karşılamıştır. Çünkü AGSK, NATO içerisinde kontrollü bir bağımsızlık sağlayarak BAB'ın NATO'dan bağımsız hareket edebileceğini ortaya koymuştur (Yaniz, 2020, s.221). Burada "3D" kuralından bahsedilmektedir. Bunlar "no duplicating, no discriminating and no decoupling" olarak sıralanabilir (Simon, 2019, s.2). Amaç gereksiz yinelenmelerden AGSK'yi kurtarmaktır.

AB'nin güvenlik ve savunma alanında istediği pozisyona ulaşabilmesi 1999 yılında önce Köln ve sonra Helsinki'de düzenlenen Avrupa Konseyi Zirvelerinde alınan kararlar doğrultusunda Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ile mümkün olmuştur (Tangör, 2008, s.63). Böylece ODGP, AGSP'ye dönüşmüş ve AGSP'nin kurumsal bir kimlik kazanması hususunda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Burada BAB'ın artık görevini tamamladığına ve 2000 yılında feshedilmesine karar verilmiştir. AGSP'de tıpkı BAB ve ODGP gibi NATO'nun imkân ve faaliyetlerinden yararlanmaya devam etmiştir. Bu dönemde Fransa ve Almanya 'Avrupa Ordusu' oluşturulmasıyla ilgili isteklerini dillendirmeye başlamıştır, ancak AB üyesi diğer bütün ülkelerin aynı istek ve kararlılık içerisinde olduğunu söylemek güçtür. AB üyesi ülkelerin birçoğunun NATO üyesi oluşu ve yeni oluşturulan mekanizmalar sayesinde ABD katılmasa bile NATO'nun askeri imkânlarının AB ülkelerinin kullanımına açık olması Avrupa ordusu oluşturulması hususunda ülkelerin çekimser kalmasını anlamlı kılmaktadır. Ancak AB'nin AGSP'yi oluşturmasındaki asıl amacın bir gün bir Avrupa Ordusu kurmak olduğu da unutulmamalıdır.

AGSP ilk sınavını Bosna-Hersek krizi sırasında vermiş ve bununla birlikte Makedonya'daki krizde de aktif rol almıştır. AGSP'nin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi hususunda kararlı olan AB ülkeleri yeni girişimlerde bulunarak AGSP'nin Avrupa güvenliğindeki rolünü arttırmak istemişlerdir. Bu nedenle 2009 Lizbon Antlaşması ile AGSP, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) adını alarak değişikliğe uğramıştır (<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>). Güvenliğin ortak bir zeminde ele alınacağına bir göstergesi olan bu değişimle, OGSP'nin yetki alanları da oldukça genişlemiş ve OGSP'nin ODGP'nin tamamlayıcı bir parçası olduğu belirtilmiştir (Tangör, 2010, s.51). Avrupa güvenliğiyle ilgili oluşturulan bütün bu yeni mekanizmalar aslında kolektif hareket etmek yerine, üye devletlerarasında kurulan değişik koalisyonlarla güvenlik politikaları oluşturulmasını sağlamıştır.

NATO'nun Avrupa Güvenliğindeki Yeri

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında yaşanan bazı gelişmeler, ABD'nin Avrupa'nın iç işlerine karışmama politikasını terk etmesine neden olmuş ve bunun sonucunda 1949 yılında NATO kurulmuştur. Özellikle sosyalizm ve Sovyet yayılmacılığına karşı Avrupa kıtasını koruma amacı taşıyan NATO, bu

amaçlarını Soğuk Savaş'ın sonuna kadar, yani Sovyetler Birliği yıkılana kadar sürdürmüştür. Bu süreçte Avrupa güvenlik mimarisi NATO, AB ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından şekillendirilmiştir. NATO kendisi için yeni görevler edinirken, AGİT ise SSCB'nin dağılması ve yeni sorumluluklar alınmasıyla ilgilenmiştir.

Dünya üzerindeki en büyük savunma örgütü olarak anılan NATO, 12 devletin imzasıyla kurulmuş olmasına rağmen 2023 yılının Nisan ayında Finlandiya'nın katılımıyla 31 üyeye ulaşmıştır. Askeri ve sivil olmak üzere iki ayrı yapılanmaya sahip olan NATO, kurulduğu günden beri Avrupa güvenliğinin en önemli aktörü olmuştur. Avrupa'nın NATO'dan ayrı bir askeri yapılanmaya sahip olması gerektiğini en başından beri savunan Fransa, NATO'nun Avrupa'nın işlerine çok fazla müdahalede bulunduğunu belirterek 1967 yılında NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Fransa'dan sonra 1974 yılında da Yunanistan NATO'nun askeri yapılanmasından çıkmıştır. Ancak uluslararası konjonktürde yaşanan olaylar hem Fransa'nın (2009) hem de Yunanistan'ın (1980) askeri kanata tekrar geri dönmelerine neden olmuştur (Çakmak, 2007, ss. 217-226).

Kuruluş amacını ve Soğuk Savaş dönemindeki baş düşmanını kaybeden NATO, Soğuk Savaş sonrasında konsept değişikliğine gitmiş ve kendisine yeni düşmanlar bulmuştur. Bu stratejik konsept değişikliklerinin uluslararası sistemdeki tehdit ve tehlikelere göre belli aralıklarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Fransa ve Belçika Soğuk Savaş sonrası dönemde AGSK'nin daha bağımsız bir yapıda geliştirilmesini istemişlerse de Avrupa'nın savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını ABD ve tabi ki NATO olmadan sağlayamayacaklarını anlamış ve bu nedenle AGSK'yi NATO içerisinde geliştirmeye karar vermişlerdir (Tangör, 2010, s.127). Bununla birlikte BAB'a, NATO'nun bir bütün olarak yer almak istemediği durumlarda, NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanabilmesi hususunda gerekli yetkiler de 1996 Brüksel NATO Bakanlar toplantısında tanımlanmıştır. Avrupa ülkeleri ve ABD arasında NATO ile ilgili yaşanan en büyük problem 'yük paylaşımı' konusunda olmuştur. ABD, Avrupalı üyelerin NATO'nun maliyetleriyle ilgili üzerlerine düşen görevleri hakkıyla yerine getirmediğini belirtmektedir. Adil bir yük paylaşımı müttefiklerin mantıksız beklentileri anlamına gelmemelidir. Nitekim 'Avrupa güvenliğini Avrupalılar sağlamalı' söylemi ABD'nin yük paylaşımı konusunu gündem yapmasına da neden olmaktadır. İngiltere daha NATO yanlısı bir güvenlik politikası yürütülmesini istemektedir, ancak Brexit sonrasında Birlik içerisinde Avrupalılaştırma politikalarının daha da artması beklenmektedir. Nitekim Brexit süreci AB üyesi diğer ülkelerin birbirine daha çok kenetlenmesine ve büyük bir dayanışma göstermesine neden olmuştur. Ancak Avrupa şüpheçileri bu durumun AB için bir "uyanma çağrısı" olduğunu da iddia etmektedir (Martill ve Sus, 2018, s.851).

Uluslararası sistemde karmaşanın artması ve tehditlerin hibrit bir hale gelmesi hem bugün hem de gelecekte NATO'nun Avrupa güvenliğini tek başına garanti

altına alamayacağını ve bu nedenle AB ve AGİT gibi çok taraflı ortaklıklara ihtiyaç olduğunu göstermektedir (Ewers-Peters, 2021, s.68). Bu doğrultuda AB ve NATO arasında güvenlik ve savunma alanındaki ilişkileri düzenlemek ve beraber çalışmalarını kolaylaştırmak adına 2003 yılında 'Berlin Plus' adıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeyle, AB'nin NATO'nun imkân ve yeteneklerini kullanabilmesiyle ilgili kararlar alınmıştır (Erdurmaz, 2010). Avrupalı devletlerin, belli dönemlerde daha otonom ve Avrupa merkezci askeri yapılanmalardan söz ettikleri görülmektedir. Ancak oluşturulması planlanan bu askeri yapılanmaların NATO ile rekabet eden değil, aksine onu tamamlayacak ve destek olacak girişimler olması planlanmaktadır. Burada kilit nokta AB üyesi ülkelerin aslında NATO'yu değil ABD'yi dışarıda bırakacak bir yapılanma oluşturmak istemesidir (Çakmak, 2007, s.224). Ancak daha önce de belirtildiği üzere NATO'nun Avrupalı üyelerinin ABD'nin üstlendiği masrafları karşılamaya çok da istekli olmadıkları görülmektedir. Bununla birlikte NATO genişleme sürecini hala devam ettirmektedir. Özellikle 2004 yılında Eski Sovyet Bloğundan ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkelerin NATO üyesi olması, Rusya'nın yeniden endişe duymasına neden olmuştur. Nitekim 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında patlak veren savaşın da NATO üyeliği ile doğrudan ilgisi olduğu söylenebilir.

Uluslararası sistemde yaşanan değişimler tehdit ve tehlikelerin çeşitlenmesine ve dahası askeri alanın dışına çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu tehdit ve tehlikelerle mücadele edebilmek için farklı yöntemler gerekmektedir. Nitekim NATO da bu durumun farkında olarak yalnızca savunma ve askeri konular değil sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve çevresel konuları da içeren alanlarda etkili olacak yeni misyonlar üstlenmeye niyetlenmiştir (Kesgin, 2019, s.333). AB içerisinde Atlantikçi kanadı oluşturan İngiltere Avrupa güvenliğinin Avrupalılaştırılması konusundaki girişimlerde her zaman veto hakkını kullanarak NATO'yu desteklemiştir. Ancak Brexit sonrasında OGSP'nin karar verme süreçlerinde ciddi değişiklikler beklenmektedir (Martill ve Sus, 2018, s.852).

AB ve NATO'nun hem bir iş birliği hem de bir yarış içerisinde olduğu iddia edilmektedir (Simon, 2019, s.2). Buna karşılık Federico Yaniz ise, AB ve NATO'nun tahmin edilemeyecek bir seviyede iş birliğini başardığını belirtmektedir (Yaniz, 2020, s.228). Görüldüğü üzere Avrupa kıtasında güvenlik ve stabilizasyon için AB ve NATO'nun iş birliği yapması oldukça önemlidir. Bu konuda önemli aşama katedilmiş olsa da hala yapılacak çok önemli işler bulunmaktadır (DeMint, 2018, s.13). NATO'nun AB ve AGİT ile ilişkilerini beş özel alanda geliştirmesi önerilmektedir. Bunlar: hibrit savaş, siber güvenlik, esneklik, kapasite geliştirme ve askeri hareketlilik. Nitekim NATO'nun 2030 ajandasında, bölgesel savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenliğinin yanı sıra esnekliğin de ittifakın temel görevlerinden olması beklenmektedir (Ewers-Peters, 2021, ss.76-78). Bununla

birlikte NATO'nun AB ve AGİT gibi Avrupa güvenlik organizasyonlarıyla iş birliğini sağlamak için daha dinamik bir ortaklık modeline ihtiyacı bulunmaktadır.

Son dönemde Avrupalı ülkeler güvenlikle ilgili iki bloğa ayrılmaktadır. Bunlardan birinci blok daha çok kuzey ve doğu Avrupa ülkelerinden oluşmakta ve bu ülkeler için kıtanın güvenliğine en büyük tehdit Rusya olarak görülmektedir. İkinci blok ise güney Avrupa'daki ülkelerden oluşmakta ve onlar için Avrupa güvenliğine yönelik en büyük tehdit aşırı gruplardan kaynaklanan terör olayları olarak görülmektedir (Kunz, 2021, s.162). Savaş alanının ve tehditlerin bu kadar çeşitlendiği bir ortamda NATO'nun operasyonel olarak hazır olması oldukça karmaşık bir hal almaktadır. Bununla birlikte NATO, stratejik ve politik zorluklarla da karşılaşmaktadır. Hibrit bir hale gelen problemlerle baş edebilmek için NATO'nun da hibrit bir hazırlık içinde olması oldukça önemlidir. İttifak üyesi ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların artması, stratejik konularda ortak karar alma imkanını her geçen gün azaltmaktadır. Nitekim Fransa Başkanı Macron'un NATO'nun beyin ölümünün gerçekleştiğini belirtmesi bu anlaşmazlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Kunz, 2021, s.157).

2021 NATO Brüksel Zirvesi'nde, AB'nin NATO için eşsiz ve önemli bir partner olduğu ve onların iş birliğinin somut sonuçlar ortaya çıkardığı belirtilmiştir (Ewers-Peters, 2021, s.72). NATO'nun 2030 Stratejik Konsepti tehditlerin sürekli değiştiği bir ortamda, 2021 yılının haziran ayında Brüksel Zirvesi'nde çalışılmıştır. Gelecek on yıla bakıldığında NATO'nun karşılaşması muhtemel 3 temel zorluğun: değişen tehdit ortamı, değişen iç dinamikler ve savaşın evrimi olduğu görülmektedir (Blessing, Elgin, Ewers-Peters and Tideman, 2021, ss.1-2). Bununla birlikte NATO üyesi ülkeler 2030 Stratejik Konsepti için kendilerine üç temel görev belirlemiştir. Bunlar: kollektif savunma, kriz yönetimi ve iş birliğine dayalı güvenlik (Jans, 2021, s.316). Uzun yıllardır AB güvenilir bir güvenlik aktörü ve kriz yöneticisi olarak pozisyonunu korumaktadır, ancak ne yazık ki hala savunma aktörü değildir ve bu durumdan oldukça uzaktır (Ewers-Peters, 2021, s.74). Bu nedenle Avrupa güvenliği konusunda NATO, AB'nin iş birliği yaptığı en önemli aktör olarak belirtilebilir. Her ne kadar hem NATO içerisinde hem de AB üyesi ülkeler arasında farklı tehdit algıları ve anlaşmazlıklar bulunsada kıtadaki güvenliği sağlamak için iş birliği ve müzakere kaçınılmazdır. Sonuç olarak uluslararası sistemin gerekliliklerine göre hem NATO hem de AB ile ilişkiler dönüşüm geçirmeye devam etmektedir. Her ne kadar NATO içerisindeki yük paylaşımı hususunda Avrupalı ülkelerin beklenen performansı göstermediği belirtilse de NATO kadar kapsamlı bir orduya sahip olmayan AB, Avrupa güvenliği için NATO'nun imkân ve kabiliyetlerine mecburdur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak NATO'nun Avrupalı üyelerinin ittifak içerisinde daha aktif ve sorumluluk almaya istekli bir pozisyon alması beklenmektedir.

NATO-PESCO İlişkileri

AB üyesi ülkelerden 25'inin katılımıyla 2017 yılında imzalanan Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Anlaşması (PESCO), AB'nin askeri konularda daha aktif olması, AB ordusu oluşturulması ve hatta daha da ileri giderek uzun vadede Avrupa'da NATO'nun yerini almaya hazırlanması gerektiği düşünülerek oluşturulmuştur (Kesgin, 2019, s.338). Lizbon Antlaşması'nın yeniliklerinden biri olan PESCO, ortaya çıktığı ilk andan itibaren NATO'ya alternatif olarak görülmüş ve bu doğrultuda ele alınmıştır, ancak NATO'yla iş birliği de vurgulanmaktadır (Özen, 2018, s.148). Aslında gerektiğinde NATO'dan bağımsız hareket edebilecek askeri bir yapılanmanın temelleri oluşturulmaktadır. Bu nedenle NATO ve PESCO arasındaki ilişkilerin nasıl bir düzleme oturtulacağı en başından beri merak edilen konuların arasında gelmektedir.

Lizbon Antlaşması'nın uyuyan güzeli olarak adlandırılan PESCO'yu işlevsel hale getirmek için Fransa ve Almanya bir yol bulabilir (Billon-Galland ve Quencez, 2017, s.1). Nitekim 2017 yılında altı devletin de desteğini alarak Fransa ve Almanya, PESCO ile ilgili vizyonlarını açıklamıştır. NATO'nun Avrupa'daki savunma misyonu devam ederken, PESCO'nun daha çok insani yardım operasyonlarında görev alacağı belirtilmiştir (Özdemir, 2019, s.215). Burada en önemli husus PESCO'nun yalnızca AB üyeleri tarafından belirlenecek olan tehditlere karşı harekete geçeceği, bunun dışında uluslararası güvenlikle ilgili genel diyebileceğimiz tehditlerle ilgilenmeyeceğidir. Şüphesiz bu durum uluslararası sistemdeki dengeleri ve güvenlik paradigmasını sarsacak bir etki yaratabilir. Böyle bir ortamda ABD başkanı olarak Trump'ın seçilmesi, İngiltere'nin AB'den ayrılma yönündeki talepleri ve tabii ki Rusya'nın Kırım'ı ilhakı Avrupa güvenliği için yeni tehditler olarak ortaya çıkmıştır. Bütün bu durumlar, Avrupa ülkelerinin savunma alanında daha fazla kenetlenmesini sağlamış ve güvenlik alanında Avrupa hâkimiyetini isteyenlere güç kazandırmıştır (Özen, 2018, s.146). Kemal İnat, NATO ve PESCO'yu kıyasladığımızda PESCO'nun daha ileri bir iş birliği olduğunu belirtirken, sahip oldukları yapılardan kaynaklı olarak PESCO'nun başarı şansının daha az olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü NATO uluslararası bir yapıya sahipken, PESCO ulus-üstü bir yapıya sahiptir (İnat, 2018). Bununla birlikte ulus-devletlerin güvenlik konusunda yetki devriyle ilgili kaygıları bulunmaktadır. NATO'da herhangi bir yetki devri söz konusu değilken, ulusüstü yapısından kaynaklı olarak PESCO'nun böyle bir beklentisi olabileceği düşünülmektedir.

AB, Avrupa güvenliğini arttırmak için PESCO gibi kapasite geliştirme girişimlerini desteklemektedir. PESCO modüler, gönüllülük esasına dayanan ve Türkiye, İngiltere ve ABD gibi AB üyesi olmayan NATO üyesi üçüncü ülkelerin katılımına da açık bir girişimdir (Ewers-Peters, 2021, s. 80). Proje bazlı olarak gerçekleştirilen PESCO, her ne kadar üye ülkelerin uzun vadede Avrupa güvenlik entegrasyonunu sağlamak amacıyla savunma harcamalarında düzenli bir artış önerse de uzun vadede PESCO'nun başarıya ulaşip ulaşamayacağını kestirmek hala

zordur (Aydın-Düzgit, 2018, s.1). Üçüncü ülkelerin PESCO'ya katılımı ise, AB üyesi ülkelerin davetiyle olabilecek ve burada üçüncü ülkenin projeye önemli bir katma değer katması, OGSP'yi güçlendirmesi beklenmektedir (Martill ve Sus, 2018, s.854). Ancak üçüncü ülkeler karar verme hakkına sahip değildir. PESCO aslında farklılaştırılmış entegrasyona en güzel örnek olabilecek bir mekanizmadır. Tıpkı Schengen rejimi ve Euro bölgesi gibi yalnızca isteyen AB üyesi ülkeler katılmaktadır (Aydın-Düzgit ve Marrone, 2018, s.5). Nitekim OGSP'deki eksikliklerin PESCO mekanizmasını ortaya çıkardığı iddia edilmektedir (Almela, 2019). Bu nedenle PESCO'nun başarılı olabilmesi için üç eylem planı önerilmektedir (Biscop, 2020, s.3): somut hedeflere odaklanmak, stratejik olarak ilgili projeleri önceliklendirmek ve rızayı sağlamak. Avrupa kamuoyunun desteğini alabilmesi için PESCO'nun somut ve gözlemlenebilir bir başarıya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu doğrultuda PESCO için oluşturulan özel projeler olmasına rağmen, bir de daha önceden var olan projeler PESCO adı altında devam ettirilecektir. Ancak var olan projelerin desteklenmesinden ziyade yenilerin oluşturulması, PESCO'nun güvenilirliği açısından önemlidir. Avrupa Konseyi tarafından PESCO'nun ilk 17 projesi 2018 yılında onaylanmıştır. Her bir projeden sorumlu lider bir ülke olmakla birlikte bir de en az 2 katılımcı ülke bulunmaktadır (Petrenko, 2019, s.78). 2020 yılında ise 47 proje ile birlikte PESCO, etkili bir şekilde öncelikli eksikliklere henüz değinebilmiş değildir (Biscop, 2020, s.3). Çünkü bağlayıcı taahhütleri bulunmamaktadır. Bununla birlikte Avrupa Komisyonu, yardımcı finansman olarak PESCO projelerine en fazla %30 oranında AB bütçesinden destek sağlamaktadır (Almela, 2019).

NATO ve PESCO arasındaki ilişkinin, karşılıklı bir şekilde birbirlerini güçlendirmelerini sağladığı düşünülmektedir (Zandee, 2018, s.6). Ayrıca PESCO'nun aslında Avrupa entegrasyonunu da arttıran bir mekanizma olduğunu iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır (Billon-Galland ve Quencez, 2017, s.4). Bununla birlikte PESCO'nun NATO içerisindeki yük paylaşımının arttırılmasını sağladığı düşünülmektedir (Aydın-Düzgit ve Marrone, 2018). Alman ve Fransız uzmanlar, Avrupalı ülkelerin güvenlik ve savunma alanında NATO dışında bir "B planı" oluşturmaları gerektiğini uzun yıllardır belirtmektedir. (Schreer, 2019, s.11). Aslında amaç ileride NATO'ya da yaratıcı bir formülle ve kendi kimliğiyle entegre olabilecek, ancak aynı zamanda transatlantik ilişkileri zayıflatmayacak güçlü bir askeri kapasiteye sahip Avrupa otonomisi yaratmaktır. Her ne kadar bir "B planı" çağrısı yıllardır yapılıyor olsa da NATO'nun öngörülebilir yakınlıkta bir gelecekte Avrupa savunmasında baskın bir aktör olmaya devam edeceği düşünülmektedir (Schreer, 2019, s.17).

NATO ile paralel amaçlara sahip yeni bir girişim olan PESCO'nun ne kadar etkili olacağı konusunda hala şüpheler bulunmaktadır (Soltanieh, 2020, s.124). Bağlayıcı taahhütlerin bulunmayışı, üçüncü ülkelerin projelere katılımıyla ilgili yaşanan belirsizlikler ve en önemlisi somut hedeflerin net bir şekilde ortaya

koyulmayışı bunlardan bazılarıdır. Bununla birlikte uluslararası sistemde son dönemde yeniden artışa geçen Rus tehdidi Avrupa için büyük bir problem olarak ortada durmaktadır. Öncelikle Kırım'ın ilhakı daha sonra Ukrayna ile başlayan savaş Avrupa ülkelerinin belki de hiç olmadığı kadar çok NATO'ya ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Böyle bir durumda kendini ispat etmiş NATO'nun gücünü arttırarak devam etmesi beklenmektedir. PESCO'nun ise kendisini geliştirmek ve Avrupa güvenliği için öncü bir aktör olabilmek adına hala kat etmesi gereken uzun bir mesafe bulunmaktadır.

Sonuç

Avrupa'da güvenlik konusunda yapılan iş birliği bir fırsattan ziyade bir görevdir. Çünkü hiçbir AB üyesi ülke tek başına güvenliğini sağlayabilecek ne askeri ne de ekonomik alt yapıya sahip değildir.

Uluslararası sistemde yaşanan dönüşümler ve en önemlisi tehdit ve tehlike durumlarının sürekli bir değişim içerisinde oluşu, en kapsamlı savunma ittifaklarından biri olan NATO'nun güncel tehditlere göre kendisini yenilemesine neden olmaktadır. Bu nedenle dönemsel olarak belli stratejik konseptler belirlenmekte ve bu konseptler doğrultusunda politikalar oluşturulmaktadır. NATO kurulduğu andan itibaren Avrupa güvenliğinin başlıca aktörlerinden olmuştur. Her ne kadar Avrupalı ülkeler kendi güvenliklerini kendilerinin sağlayacağı bir mekanizma oluşturmak konusunda ısrarcı olsa da pek çoğunun zaten NATO üyesi olması Avrupa ordusu oluşturma fikrinin önünde en büyük engel olarak durmaktadır. Nitekim bu konuda yapılan girişimlerin zaman içerisinde çok da başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir.

Günümüz koşullarında NATO'ya alternatif bir yapılanmanın oluşturulması pek mümkün ve mantıklı görülmemektedir. Bununla birlikte NATO ile sıkı bir iş birliği içerisinde çalışacak ve zamanı geldiğinde onun bir parçası olabilecek bir yapılanmaya ihtiyaç olduğu da açıktır. Bu nedenle PESCO'nun oluşturulması ve işlevselliğinin arttırılması oldukça önemlidir. Ancak bununla birlikte NATO'nun Avrupa güvenliğinde kapladığı yer inkâr edilemez bir boyuttadır. Her ne kadar değişen ve kompleks bir hale gelen tehditlerle başa çıkmak NATO için de zorlu bir süreç oluştursa da NATO'da yeni hibrit yöntemler geliştirme yoluna gitmektedir. Nitekim 2030 Stratejik Konseptinin oluşumuyla ilgili hazırlıklarda ve temel hedeflerde de bu çabaları görmek mümkündür. Bu çalışmada PESCO-NATO ilişkilerinin durumu ve bu ilişkinin Avrupa güvenliğine yansımaları ele alınmış ve PESCO ile NATO arasında iş birliği olasılığının daha ağır bastığı görülmüştür. Öyle ki birbirlerini tamamlayan bir mekanizma oluşturulmuş ve hatta PESCO'nun varlığının NATO'da adil yük paylaşımına hizmet ettiği belirlenmiştir. Avrupa ülkelerinin NATO'yu dışarıda bırakacak bir güvenlik mekanizması oluşturması ve bütün güvenliğini yalnızca bu mekanizmaya bağlaması yakın bir gelecekte pek mümkün görülmemektedir. Optimal fayda açısından konuya yaklaşıldığında,

NATO'nun imkân ve kabiliyetlerinin ABD'nin katılmadığı operasyonlarda AB'nin kullanımına sunulmuş olması da bunun arkasında yatan bir başka nedendir.

Her ülkenin tehdit ve tehlike algısı birbirinden oldukça farklı bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak hem AB içerisinde hem de NATO içerisinde ortak bir savunma politikası oluşturmak gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Böyle bir ortamda modüler ve proje bazlı olarak oluşturulan PESCO, NATO'nun eksiklerini kapatmak ve güvenlik alanındaki girişimlerini tamamlamak açısından önemli bir girişim olarak görülebilir. Sonuç olarak NATO ve PESCO arasında bir iş birliği mevcuttur ve gelecek on yıl içerisinde NATO'nun 2030 Stratejik hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için bu iş birliğinin artırılması ve çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Almela, M. H. (2019). *PESCO vs NATO: European Integration and the Transatlantic Challenge*. Institute of Peace and Conflict Studies.
- Aydın Yılmaz, E. S. (2013). AB'nin Güvenlik Politikası ve Karadeniz Bölgesi ile İlişkileri. *Karadeniz Araştırmaları, Sayı:39*, s. 1-14.
- Aydın-Düzgit, S. (2018). *PESCO and Thirds Countries: Breaking the Deadlock in European Security*. FEUTURE VOICE.
- Aydın-Düzgit, S., & Marrone, A. (2018). *PESCO and Security Cooperation Between the EU and Turkey*. Global Turkey in Europe.
- Billon-Galland, A., & Quencez, M. (2017). *Can France and Germany Make PESCO Work as a Process Toward EU Defence?* German Marshall Fund of the United States.
- Biscop, S. (2020). *European Defence and PESCO: Don't Waste the Chance*. EU Integration and Differentiation for Effectiveness and Accountability Policy Papers No.1.
- Blessing, J., Elgin, K. K., Ewers-Peters, N. M., & Tiderman, R. (2021). New Decade, New Challenges, and New Opportunities: The Way Ahead to NATO 2030. J. Blessing, K. K. Elgin, N. M. Ewers-Peters, & R. Tiderman içinde, *NATO 2030: Towards a New Strategic Concept and Beyond* (s. 1-19). Washington, DC: Foreign Policy Institute/ Henry A. Kissinger Center for Global Affairs/ John Hopkins University.
- Çakmak, H. (2007). *Avrupa Güvenliği*. Ankara: Platin Yayınları.
- DeMint, H. (2018). *EU-NATO Relations: A Future of Cooperation or Conflict?* University of Washington.
- Erdurmaz, S. (2010, Ekim 8). *NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in NATO-AB İlişkileri Konusunda Türkiye'den Talebi Nedir?* Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi: <https://turksam.org/nato-genel-sekreteri-rasmussen-in-nato-ab-iliskileri-konusunda-turkiye-den-talebi-nedir> adresinden alındı

- European Commission. (2015). *Special Eurobarometer 432 European's Attitudes towards Security*. European Commission.
- European Commission. (2017). *Special Eurobarometer 464b European's Attitudes towards Security*. European Commission.
- European Commission. (2018). *Standard Eurobarometer 90 Public opinion in the European Union*. European Commission.
- European Parliament. (2019, December 1). *The Treaty of Lisbon*. Fact Sheets on the European Union: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon> adresinden alındı
- Ewers-Peters, N. M. (2021). NATO's Place in the European Security Architecture: Cooperation with the European Union and Organization for Security and Cooperation in Europe. J. Blessing, K. K. Elgin, N. M. Ewers-Peters, & R. Tideman içinde, *NATO 2030: Towards a New Strategic Concept and Beyond* (s. 67-86). Washington,DC: Foreign Policy Institute/ Henry A. Kissinger Center for Global Affairs/ John Hopkins University.
- Helwig, N. (2018). New Tasks for EU-NATO Cooperation: An Inclusive EU Defence Policy Requires Close Collaboration with NATO. *SWP Comment 4*, s. 1-4.
- İnat, K. (2018, Kasım 24). *PESCO ve NATO: Hangisi Daha İleri İş Birliği?* SETA: <https://www.setav.org/pesco-ve-nato-hangisi-daha-ileri-is-birligi/> adresinden alındı
- Jans, K. (2021). NATO 2030: Hybrid Future, Hybrid Readiness? J. Blessing, K. K. Elgin, N. M. Ewers-Peters, & R. Tideman içinde, *NATO 2030: Towards a New Strategic Concept and Beyond* (s. 315-335). Washington, DC: Foreign Policy Institute/ Henry A. Kissinger Center for Global Affairs/ John Hopkins University.
- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek"*. Ankara: Barış Kitap.
- Kesgin, S. (2019, Ocak 9). NATO'nun Geleceği ve Avrupa Güvenliğinde Yeni Arayışlar. A. Yıldız içinde, *Geleceğin Güvenliği* (s. 331-342). TASAM.
- Kunz, B. (2021). There is No "Europe": Disagreements within NATO are not Solely Transatlantic and Pertain to the Fundamentals of European Security. J. Blessing, K. K. Elgin, N. M. Ewers-Peters, & R. Tideman içinde, *NATO 2030: Towards a New Strategic Concept and Beyond* (s. 157-176). Washington,DC: Foreign Policy Institute/ Henry A. Kissinger Center for Global Affairs/ John Hopkins University.
- Martill, B., & Sus, M. (2018). Post-Breit EU/UK Security Cooperation:NATO, CSDP+, of 'French connection'? *The British Journal of Politics and International Relations, Vol. 20(4)*, s. 846-863.
- Özdemir, Ç. (2019). Trump ve Avrupa Transatlantik Düzende Kırılma. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 18, No:1*, s. 197-227.

- Özen, E. (2018, Aralık). Transatlantik İlişkilerde Trump'ın Rolü ve Avrupa Güvenliği. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 2(2), s. 129-159.
- Petrenko, Y. (2019, December). PESCO as an Additional Mechanism of Cooperation of the EU Member States in the Defense Sphere. *Legea Şi Viata*.
- Schreer, B. (2019). Trump, NATO and the Future of Europe's Defence. *The RUSI Journal*, 164:1, s. 10-17.
- Simon, L. (2019). *EU-NATO Cooperation in an Era of Great-Power Competition*. Washington, DC: The German Marshall Fund of the United States.
- Smith, M. E. (2020). *Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Felix Kitap.
- Soltanieh, A. A. (2020). The Future of Security and Defense of Europe. EU vis-a-vis NPT, CTBT, and Ban Treaty. J. M. Ramirez, & J. Biziewski içinde, *Security and Defence in Europe, Advanced Sciences and Technologies for Security Applications* (s. 123-136). Switzerland: Springer Nature.
- Tangör, B. (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tangör, B. (2009). *Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası'nun Gelişimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tangör, B. (2010). *Avrupa Birliği'nin Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları: OGSP*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- The German Marshall Fund of the United States. (2020). *Transatlantic Trends 2020 Transatlantic opinion on global challenges before and after COVID-19*.
- Türk Dil Kurumu. (tarih yok). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- United Nations Development Programme (UNDP) . (1994). *Human Development Report 1994*. Kasım 5, 2019 tarihinde http://www.hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf adresinden alındı
- Wolfers, A. (1952, December). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly* Vol. 67, No. 4, s. 481-502.
- Yaniz, F. (2020). NATO-EU Cooperation Milestones and Challenges Ahead. J. M. Ramirez, & J. Biziewski içinde, *Security and Defence in Europe, Advanced Sciences and Technologies for Security Applications* (s. 217-231). Switzerland: Springer Nature.
- Zandee, D. (2018). *PESCO implementation: the next challenge*. Clingendael Netherlands Institute of International Relations.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.